लेप्चा महिलाहरूको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाः

इलाम जिल्ला श्रीअन्तु गा.वि.स को एक अध्ययन

त्रिभुवन बिश्वबिद्यालय मानबिकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र बिषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको

लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

शोधाकर्ता

सृजना पौडेल

त्रिभुवन बिश्वबिद्यालय क्याम्पस समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग कीर्तिपुर

रजि नं-९-२-४७३-११३-२००७

रोल नं- २९९

२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय

समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग

विश्वविद्यालय क्याम्पस

कीर्तिपुर,काठमाण्डौं

सिफारिश पत्र

त्रिभुवन विश्वबिद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि मेरा निर्देशनमा सृजना पौडेलले **"लेप्चा महिलाहरुको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाः इलाम जिल्ला श्रीअन्तु गा.वि.स को एक अध्ययन"** विषयको शोधपत्र तयार पार्नु भएको हो । म उँहाको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति :२०७३/११/२४

....

डा.सुरेन्द्र मिश्र

शोध निर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाण्डौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय

समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग

विश्वविद्यालय क्याम्पस

कीर्तिपुर,काठमाण्डौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तीको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि सृजना पौडेलले प्रस्तुत गर्नु भएको **“लेप्चा महिलाहरुको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाः इलाम जिल्ला श्रीअन्तु गा.वि.स को एक अध्ययन ”** विषयको शोधपत्रलाई स्वीकृती प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिती

	....
विभागीय प्रमूख	प्रा.डा.तुलसीराम पाण्डेय
	....
बाह्य सुपरिवेक्षक	डा.मिना उप्रेती
	....
शोध निर्देशक	डा.सुरेन्द्र मिश्र

मिति : २०७३/११/२४

कृतज्ञता ज्ञापन

लेप्चा महिलाहरुको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाः इलाम श्रीअन्तु गा.वि.स.को एक अध्ययन विषयक शोधपत्र समाजशास्त्र विषय स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिकालागि तयार गरिएको हो । शोधपत्रमा तयार गर्ने कार्य एक कठिन, गहन र संवेदनशील विषय हो । यो शोधपत्रलाई पूर्णता दिने क्रममा शोधकर्ताको रुपमा मैले धेरै सहयोग प्राप्त गरेको छु ।

मेरो चाहना अनुरूपको विषयमा अनुमति प्रदान गर्ने समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग, कीर्तिपुर क्याम्पस तथा विभागीय प्रमूख प्रा.डा.तुलसीराम पाण्डेयप्रति म आभार प्रकट गर्दछु । यसको साथै शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा मलाई सुझाव प्रदान गर्नुहुने बाह्य सुपरिवेक्षक डा.मिना उप्रेतीप्रति आभार प्रकट गर्दछु । साथै शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा मलाई समय समयमा अति महत्वपूर्ण सुझाव प्रदान गर्नुहुने शोध निर्देशक डा.सुरेन्द्र मिश्रप्रति आभार प्रकट गर्दछु । साथै शोधपत्र लेखन कार्यमा आफ्नो अमूल्य राय सुझाव दिनुहुने समाजशास्त्र विभागका आदरणीय सम्पूर्ण गुरूहरूप्रति पनि म आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आवश्यक तथ्यांक संकलन कार्य गर्दा आफ्नो अमूल्य सुझाव दिनुहुने व्यक्तीका साथै स्थलगत सर्वेक्षणमा सहभागी हुनु भएका सम्पूर्ण श्रीअन्तु गा.वि.सका लेप्चा महिलाहरुप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।यसैगरी बाल्यकाल देखि नै मेरो शिक्षा दिक्षामा हौसला दिदै मेरो अध्ययनका लागि अहोरात्र मिहीनेत गर्नुहुने मेरा बुबा त्यस्तै मलाई सधै हौसला दिनुहुने ममतामयी आमा, भाईहरु, प्रति ज्यादै आभारी छु । साथै मेरा सम्पूर्ण परिवारप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहान्छु । आफ्नो अमूल्य सुभfव उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण माहानुभावप्रति आभार व्यक्त चाहान्छु ।

सृजना पौडेल

रोल नं. २९९

२०७३,फागुन

तालिका सूची

तालिका नं.	विवरण	पेज नं.
१	इलाम जिल्लामा लेप्चा जातीको घरधुरी एंवम परिवार संख्या	२४
२	खानेपानीका स्रोतका आधारमा उत्तरदाता विवरण	३१
३	उमेर समूह अनुसार उत्तरदाताको विवरण	३३
४	परिवारको प्रकारको आधारमा छनौंट परिवारको विवरण	३४
५	प्रजनन दरको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	३५
६	शैक्षिक स्थितिको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	३७
७	राजनैतिक चेतनाको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	३९
८	जीवन साथी रोज्ने अधिकार अनुसार उत्तरदाताको विवरण	४०
९	परिवार नियोजको साधन प्रयोग गरेअनुसार उत्तरदाताको विवरण	४१
१०	श्रीमानले गर्ने सहयोगको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	४२
११	श्रीमानले गर्ने व्यवहार अनुसार उत्तरदाताको विवरण	४३
१२	विमारी हुँदा जचाउँने ठाँउ अनुसार उत्तरदाताको विवरण	४५
१३	बच्चा जन्माएको स्थानको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	४६
१४	आइरन चक्की खाएको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	४७
१५	बिवाह गर्दाको उमेर अनुसार उत्तरदाताको विवरण	५७
१६	भू-स्वामित्व अनुसार उत्तरदाताको विवरण	६२
१७	पेशा अनुसार उत्तरदाताको विवरण	६३
१८	बार्षिक आम्दानी अनुसार उत्तरदाताको विवरण	६४
१९	ऋणको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	६६
२०	निर्णय प्रकियाको आधारमा उत्तरदाताको विवरण	६७
२१	घरको हर हिसाव राख्ने परिपाटी अनुसार उत्तरदाताको विवरण	६८

विषय सूची

अध्याय - एकः अध्ययनको परिचय	**१–९**
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	५
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	७
१.४ अध्ययनको महत्व	७
१.५ अध्ययनको सांगठनिक स्वरूप	८
अध्याय - दुईः सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	**१०–१७**
२.१ सैद्धान्तिक पुनरावलोकन	१०
२.२ अनुभवमा आधारित पुनरावलोकन	१४
अध्ययन - तीनः अध्ययनको विधि	**१८–२२**
३.१ अध्ययन क्षेत्रको छनौट	१८
३.२ अनुसन्धान ढाँचा	१९
३.३ तथ्याङ्कको स्रोत र प्रकृति	१९
३.४ अध्ययनको इकाई समग्रता र नमुना	१९
३.५ तथ्याङ्क संकलन विधि	२०
३.५.१ प्राथमिक तथ्याङ्क सकंलन	२०
क) अन्तरवार्ता	२०
३.५.२ द्धितिय तथ्याङ्क सकंलन	२१
३.६ तथ्याङ्कको विश्लेषण तथा प्रस्तुतीकरण	२१
३.७ अध्ययनको सिमा	२१
अध्याय चार : अध्ययन क्षेत्रको सामान्य परिचय	**२३–३१**
४.१ इलाम जिल्लाको परिचय	२३
४.२ ईलाम जिल्लामा लेप्चा जाति हरूको बसोवास स्थिति	२४

४.३ श्रीअन्तु गा.वि.स.को परिचय २५
४.४ लेप्चा जातिको परिचय २७
४.४.१ घरको वनोट ३०
४.४.३ खानेपानी ३१
अध्याय पाँच : सामाजिक अवस्था **३२–५९**
५.१ उमेर ३३
५.२ पारिवारिक संरचना ३४
५.३ प्रजनन विवरण ३५
५.४ शैक्षिक स्थिती ३६
५.५ अन्य जातिसंगको सम्वन्ध ३७
५.६ सामाजिक सघ सस्थामा संलग्नता ३८
५.७ राजनीतिक ३८
५.८ जीवनसाथी छान्न पाउने महिलाहरूको अधिकार ३९
५.९ परिवार नियोजनको साधन ४१
५.१० श्रीमानले गर्ने सहयोग ४२
५.११ श्रीमानको व्यवहार ४३
५.१२ स्वास्थ्य तथा सरसफाई **४४**
५.१२.१ विमारी जाँच्ने ठाउँ ४४
५.१२.२ बच्चा जन्माएको स्थान ४५
५.१२.३ खोप ४६
५.१२.४ रक्तअल्पता (आईरन) ४६
५.१२.५ सरसफाई ४७
५.१२.६ शौचालय ४८
५.१३ सास्कृतिक अवस्था **४८**
५.१३.१ खानपान ४९
५.१३.२ लुवाई खुवाई ४९
५.१३.३ वसाई ५०
५.१३.४ बानी व्यवहार ५०

५.१३.५ चाड पर्व	५१
५.१३.६ जन्म	५४
५.१३.७ भाषा	५५
५.१३.८ विवाह	५६
५.१३.९ धर्म	५८
५.१३.१० मृत्यु	५८
अध्याय छ : आर्थिक अवस्था	**६०–६८**
६.१ भू-स्वमित्वको स्थिती	६१
६.१.१ पेशा	६२
६.१.२ आम्दानी	६४
६.१.३ ऋण	६५
६.१.४ आर्थिक पक्षको निर्णयमा महिलाको भुमिका	६६
६.१.५ घरपरिवारको हर हिसाव	६८
अध्याय सात : सारांश र निस्कर्ष	**६९–७३**
७.१ सारांश	६९
७.२ निष्कर्ष	७२
सन्दर्भसामग्री सूची	**७४**
प्रश्नावली सूची	**७६**